

Περιλήψεις Εισηγήσεων

Οι εκδόσεις **ΖΗΤΗ** και το περιοδικό **ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ**
σας προσκαλούν στην
ΗΜΕΡΙΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
με θέμα:

**Διδασκαλία και μάθηση
στο σημερινό σχολείο
μέσα από την αξιοποίηση
των νέων τεχνολογιών**
(Γλώσσα-Ιστορία-Αρχαία Ελληνικά)

Τρίτη 29 Σεπτεμβρίου 2009, ώρα 18.00,
στο βιβλιοπωλείο **ΙΑΝΟΣ**, Σταδίου 24, Αθήνα.

 **ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΖΗΤΗ**

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ**

Συντονιστής:
*Κώστας Αγγελάκος, επίκουρος
καθηγητής του Ιονίου Πανεπιστημίου
και διευθυντής του περιοδικού ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ*

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Τερέζα Γιακουμάτου
φιλόλογος - επιμορφώτρια ΤΠΕ

Μαρία Ξέστερνου
φιλόλογος - διδάσκουσα στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Μαρία Ακριτίδου
φιλόλογος - εκπαιδευτικός, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Δρ Ευαγγελία Ψυχογιού
σχολ. Σύμβουλος ΠΕ02

Παναγιώτης Χαλούλος
φιλόλογος

Η διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας με την κριτική αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών

Τερέζα Γιακουμάτου
φιλόλογος – επιμορφώτρια ΤΠΕ

Θέμα της εισήγησης είναι ο εκσυγχρονισμός της διδασκαλίας της γλώσσας στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση με την κατάλληλη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες. Στα πλαίσια της εισαγωγής των φορητών υπολογιστών στην εκπαίδευση με το πρόγραμμα ψηφιακή τάξη επιχειρείται η συσχέτιση θεωρητικών προσεγγίσεων στην διδασκαλία της γλώσσας με εφαρμογές στον τομέα των νέων τεχνολογιών. Παρουσιάζονται διδακτικά παραδείγματα και προτάσεις για την αξιοποίηση των ΤΠΕ με έμφαση στο μάθημα της γλώσσας της Α' Γυμνασίου. Επίσης, γίνεται αναφορά σε ειδικά θέματα όπως πολυγραμματισμοί και νέες τεχνολογίες καθώς και η συσχέτιση γλώσσας, πολιτισμού και διαδικτύου.

Η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών από το πρωτότυπο με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών

Μαρία Ξέστερνου
φιλόλογος - διδάσκουσα στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τα εργαλεία γλωσσικής τεχνολογίας της ΠΥΛΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (σώματα κειμένων, συμφραστικοί πίνακες, ηλεκτρονικά λεξικά) και η αξιοποίησή τους στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού

Μαρία Ακριτίδου
φιλόλογος-εκπαιδευτικός, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Περιληπτική μορφή της εισήγησης

Με τα νέα προγράμματα σπουδών επιχειρείται πλέον όχι απλώς η εισαγωγή των ΤΠΕ και των υπολογιστών στα σχολεία, αλλά και η σύνδεσή τους με την καθημερινή διδακτική πρακτική. Συχνά όμως δίνεται έμφαση στην τεχνολογική καινοτομία, με αποτέλεσμα τα εκάστοτε εγχειρήματα να υπολείπονται σε επίπεδο παιδαγωγικών αρχών και διδακτικής μεθοδολογίας. Όπως άλλωστε έδειξε η πρόσφατη έρευνα για τις πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού των εφήβων (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας 2008),¹ μόνο το 5% περίπου φαίνεται να έχει καλή λειτουργική γνώση στην αξιοποίηση των ΤΠΕ σε τυπικές και ημιτυπικές μορφές σχολικού γραμματισμού, ενώ προκύπτει ότι το δημόσιο σχολείο συνεισφέρει στην εξοικείωση των παιδιών με τα βασικά των υπολογιστών, υστερεί όμως σημαντικά στην υιοθέτηση ενδοσχολικών και εξωσχολικών πρακτικών που αξιοποιούν τους υπολογιστές.

Στο χώρο των φιλολογικών μαθημάτων το ζήτημα περιπλέκεται, αφενός από το γεγονός της μικρής ή επιφανειακής εξοικείωσης των φιλόλογων με τις

---

1. Ηλεκτρονική δημοσίευση http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/ict/teens/index.html, Δ. Κουτσογιάννης (επιμ.) (2008). Γενικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι «η χρήση των ΤΠΕ δεν εξαλείφει τις ποικίλες κοινωνικές ανισότητες, αλλά συνεισφέρει σημαντικά στο να πάρουν νέο περιεχόμενο. Η αποκαλούμενη 'ψηφιακή γενιά' δεν είναι κάτι το ομοιογενές που γνωρίζει άριστα τα νέα μέσα, αλλά στον τρόπο χρήσης τους αντανακλάται η εγγράμματα ταυτότητα των παιδιών. Εκεί είναι που η οικογένεια και πρωτίστως το σχολείο πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη βαρύτητα».

νέες τεχνολογίες, αφετέρου από τον στενό ορισμό των ΤΠΕ και την ταύτισή τους με το εκπαιδευτικό λογισμικό ή τα εποπτικά μέσα (αντί της ευρύτερης σύλληψής τους ως μέσων πρακτικής γραμματισμού) και συνακόλουθα από την ποιότητα του διαθέσιμου λογισμικού. Αν και έχουν αναπτυχθεί αρκετές εφαρμογές συνοδευτικές των σχολικών εγχειριδίων, η πλειονότητά τους είναι κλειστού τύπου· δεν παρέχουν, δηλαδή, δυνατότητες παραμετροποίησης από τους εκπαιδευτικούς ή/και τους ίδιους τους μαθητές, πολύ λίγο λαμβάνουν υπόψη τους τη δυναμική και τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης τάξης, ενώ γρήγορα ξεπερνιούνται από τις εξελίξεις στο χώρο της εκπαιδευτικής τεχνολογίας.

Ένας από τους στόχους της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα» (<http://www.greek-language.gr>) είναι η λειτουργική ένταξη και γόνιμη αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην εκπαίδευση. Η εισήγηση θα επικεντρωθεί στα εργαλεία γλωσσικής τεχνολογίας της Πύλης, τα οποία συνεργάζονται μεταξύ τους και διατίθενται ελεύθερα στους χρήστες. Η χρήση των ΤΠΕ δεν προτείνεται ως αυτοσκοπός ή ως μέσο εμπλουτισμού της παραδοσιακής διδασκαλίας, αλλά στο πλαίσιο δημιουργίας ενός ενιαίου παιδαγωγικού περιβάλλοντος, ευρέως προσβάσιμου και ανανεώσιμου, με στόχο τον μετασχηματισμό του περιεχομένου της διδασκαλίας. Για το λόγο αυτό αναπτύχθηκε ένας δικτυακός τόπος με ψηφιοποιημένο πρωτογενές υλικό και με επιπλέον σύνθετα εργαλεία διερεύνησης που επιτρέπουν στους μαθητές/τριες να φύγουν από τη θέση του παθητικού χρήστη ενός έτοιμου περιβάλλοντος και να εμπλακούν σε διαδικασίες έρευνας και σύνθεσης.

Αναλυτικότερα η δημιουργία του ψηφιακού περιβάλλοντος στην *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα* και η διάθεση πρωτότυπων γλωσσικών εργαλείων (ηλεκτρονικά λεξικά, σώματα κειμένων, συμπραστικοί πίνακες), που μπορούν να αξιοποιηθούν δημιουργικά στη διδασκαλία της νέας και αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας, αποβλέπει: α) στην εύκολη αξιοποίηση των ηλεκτρονικών λεξικών και σωμάτων κειμένων ως εργαλείων αναφοράς και έρευνας από δασκάλους, μαθητές, ερευνητές και κάθε ενδιαφερόμενο, β) στην αξιοποίησή τους ως περιβαλλόντων λειτουργικού τεχνολογικού γραμματισμού και τέλος γ) στην αξιοποίησή τους ως γλωσσοδιδακτικών περιβαλλόντων.²

---

2. Κουτσογιάννης, Δ. (2008), Διδακτική αξιοποίηση των λεξικών και σωμάτων κειμένων: θεωρητικό πλαίσιο, <http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/education/cbt/utilization/theory.html>.

1. ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ός προς τη διδασκαλία της νέας ελληνικής το ολοκληρωμένο περιβάλλον των σωμάτων κειμένων της *Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα* προσφέρει μια δεξαμενή αυθεντικού γλωσσικού υλικού, ταξινομημένου σε κειμενικά είδη και τύπους και λειτουργικά συνδεδεμένου με τα διαθέσιμα ηλεκτρονικά λεξικά. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει:

- 4 γενικά ηλεκτρονικά λεξικά [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Επιτομή λεξικού Κριαρά (μέχρι το λήμμα παραθήκη), Ελληνο-αγγλικό λεξικό του Δ. Γεωργακά (ο πρώτος τόμος), Αντίστροφο λεξικό Αναστασιάδη-Συμεωνίδη].
- ένα λεξικό γλωσσολογικών όρων.
- ένα Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων, που αποτελείται κατά το μεγαλύτερο μέρος του από κείμενα δημοσιογραφικού λόγου (εφημερίδες “Μακεδονία” και “Τα Νέα”) και εκπαιδευτικού λόγου (ψηφιοποιημένη μορφή των νέων και παλαιότερων διδακτικών βιβλίων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου), με δυνατότητες αναζήτησης λέξης ή κειμενικού είδους.

Εικόνα 1: Τα ψηφιακά εργαλεία της ενότητας «Νέα Ελληνική Γλώσσα».

Πέρα από τη διάθεση πλούσιου και αξιόλογου υποστηρικτικού υλικού, αυτό που έχει σημασία είναι ότι τα εργαλεία παρέχουν τη δυνατότητα στον/στην εκπαιδευτικό να οργανώσει με διαφορετικό τρόπο τη διδασκαλία του/της, αναθέτοντας στα παιδιά μικρές ερευνητικές εργασίες. Η προστιθέμενη αξία χρήσης των ΤΠΕ αφορά τόσο διδασκαλία του λεξιλογίου, όσο και μορφολογι-

κή επίγνωση, επίγνωση σημασιακής εξέλιξης των λέξεων στη διαχρονία τους και εξοικείωση με το φαινόμενο του δανεισμού (με τις δυνατότητες σύνθετης και παράλληλης αναζήτησης σε λεξικά και σώματα κειμένων). Επιπλέον, η λειτουργική σύνδεση των ηλεκτρονικών λεξικών με τα σώματα κειμένων επιτρέπει τη σημασιακή διερεύνηση μιας λέξης σε αυθεντικό γλωσσικό υλικό αλλά και το πέρασμα «από τη λέξη στο κείμενο», μέσα από την κριτική προσέγγιση κειμενικών ειδών (π.χ. ανάλυση της διαφοράς μεταξύ ταξιδιωτικής και λογοτεχνικής περιγραφής).

Εικόνα 2: Παράδειγμα αξιοποίησης της σύνθετης αναζήτησης του ΑΚΝ.

2. ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ως προς τη διδασκαλία της λογοτεχνίας το οργανωμένο ηλεκτρονικό περιβάλλον περιλαμβάνει ανθολογίες, μελέτες, βιβλιογραφικούς οδηγούς για τα λογοτεχνικά περιοδικά αλλά και τον Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων του ποιητικού έργου του Γ. Σεφέρη (ενώ ετοιμάζονται ανάλογοι συμφραστικοί πίνακες λέξεων για 14 μείζονες νεοέλληνες ποιητές).

Ο συμφραστικός πίνακας λέξεων μπορεί να αξιοποιηθεί στη διδασκαλία της

λογοτεχνίας ενθαρρύνοντας την εμπλοκή των μαθητών/τριών με το ποιητικό κείμενο. Συγκεκριμένα, η χρήση του ΣΠΛ ευνοεί τη διερευνητική μάθηση, καθώς οι μαθητές/τριες μπορούν να διερευνήσουν γλωσσικά και υφολογικά φαινόμενα, μοτίβα και θέματα, και γενικότερα να έρθουν σε επαφή με τον ποιητικό λόγο μέσα από εναλλακτικές βιωματικές διαδρομές.

Εικόνα 4: Οθόνη αναζήτησης του Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων για το έργο του Σεφέρη.

01	Εργασία Σάματα κειμένων - Ανάλυση περιγραφής - ΝΕ μεταφράση - Συμφραστικός πίνακας λέξεων - Βασικό λεξικό - Συμπληρωματικό Λέξεων - Αρχαία σύνταξης
02	Βιβλιογραφίες-Πηγές Διηγηματικά ποιήματα - Λογισμικά - Λεξικά - Εγχειρίδια - Μελίτες - ΝΕ μεταφράση - ΑΕ έργων
03	Μελέτες-Διδακταλία Ηλεκτρονικές ασκήσεις - Διδακτικές δοκιμές - Ενδογλωσσική Μετάφραση - Αρχαία Λυρική Ποίηση - Μυθολογία-Ανθρωπολογία: Μυθολογία εν μέσω φθινογμένης - Οφθαλμολογία του προσώπου
04	Οδηγοί Πολυτονική γραφή

Εικόνα 5: Τα περιεχόμενα της ενότητας «Αρχαία Ελληνική».

3. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

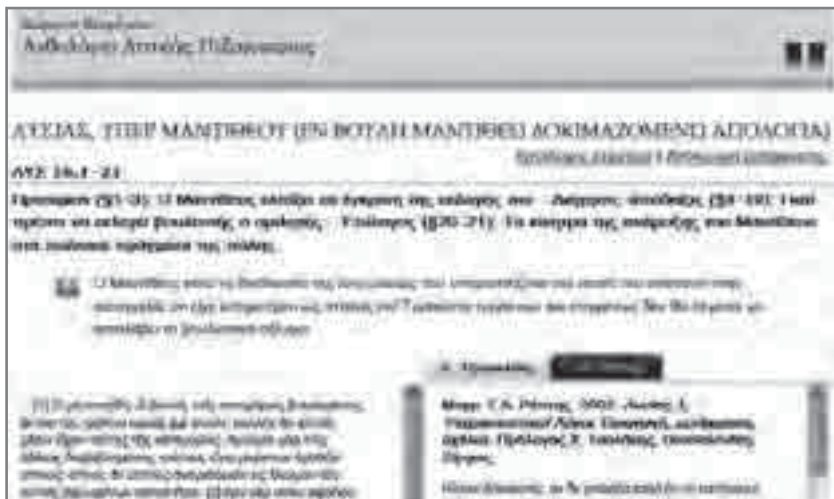
Στην ενότητα της Αρχαίας Ελληνικής διατίθενται επίσης μια σειρά από γλωσσικά εργαλεία όπως ανθολόγιο κειμένων αττικής πεζογραφίας με δύο παράλληλες νεοελληνικές μεταφράσεις και συμφραστικός πίνακας λέξεων, καθώς και συνοδευτικό υποστηρικτικό υλικό (βασικό λεξικό, αρχές σύνταξης κλπ.). Στόχος είναι η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών με τρόπο ώστε το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών να ξεφύγει από την στείρα εκμάθηση γραμματικών και συντακτικών κανόνων. Για παράδειγμα, εδώ ο Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων των αρχαίων ελληνικών κειμένων μπορεί να χρησιμεύσει ώστε να προωθηθεί η ενεργητική εκμάθηση του αρχαιοελληνικού λεξιλογίου, η επαγωγική κατάρτιση και κατανόηση της δομής της αρχαίας ελληνικής αλλά και η διερεύνηση μοτίβων ή θεμάτων σε έναν ή περισσότερους συγγραφείς.

Εικόνα 6: Αποτελέσματα αναζήτησης στον συμφραστικό πίνακα για τον λεκτικό τύπο «ἠγόυμαι», με βάση τα οποία μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για τη σημασία και τον τρόπο σύνταξής του.

Επιπλέον η αξιοποίηση του ανθολογίου με ολοκληρωμένα νοηματικά αποσπάσματα και παράλληλες μεταφράσεις μπορεί να ανανεώσει το περιεχόμενο του μαθήματος της θεματογραφίας και να ασκήσει τους μαθητές στη σύγκριση μεταφραστικών και ερμηνευτικών επιλογών και στην πολυεπίπεδη ερμηνεία των κειμένων.

Βεβαίως, όπως και στις άλλες ενότητες, τα γλωσσικά εργαλεία συνοδεύονται και από πλούσιο υποστηρικτικό υλικό, όπως βιβλιογραφίες, οδηγούς και μελέτες. Ιδιαίτερα αναφέρουμε δύο πλούσιες πολυμεσικές ενότητες με θέμα τις όψεις του προσώπου και τους μύθους της Μακεδονίας.

Εικόνα 7: Ανθολόγιο αττικής πεζογραφίας.

Εικόνα 8: Πολυμεσικό εκπαιδευτικό υλικό.

4. ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Η αξία της χρήσης των ΤΠΕ δεν έγκειται στον απλό εμπλουτισμό της παραδοσιακής διδασκαλίας. Οι ΤΠΕ άλλωστε δημιουργούν μια νέα γλωσσική και κειμενική πραγματικότητα, που πρέπει και αυτή με τη σειρά της να ενσωματωθεί στο πλαίσιο του σχολικού γραμματισμού. Στόχος του γλωσσοδιδακτικού περιβάλλοντος της *Πύλης για την ελληνική γλώσσα* είναι αφενός η εξοικείωση των μαθητών/τριών με τα νέα ψηφιακά μέσα πρακτικής γραμματισμού, αφετέρου η απόκτηση μεταγνωστικών δεξιοτήτων και η καλλιέργεια της διερευνητικής μάθησης αλλά και της κριτικής προσέγγισης των γλωσσικών φαινομένων. Στενά συνδεδεμένα με την αξία χρήσης των ΤΠΕ και τους στόχους του κριτικού τεχνο-γραμματισμού είναι και τα αναμενόμενα παιδαγωγικά μαθησιακά αποτελέσματα, καθώς το γλωσσοδιδακτικό περιβάλλον της *Πύλης* ως κατεχοχόν ανοιχτό περιβάλλον διερεύνησης επιτρέπει δραστηριότητες που ευνοούν τη βιωματική μάθηση και την αυτενέργεια, με την προϋπόθεση ότι η αξιοποίησή του γίνεται σύμφωνα με σύγχρονες διδακτικές μεθόδους και αρχές.

Η συμβολή των Νέων Τεχνολογιών στη διδακτική της Ιστορίας

Δρ Ευαγγελία Ψυχογιού
Σχολ. Σύμβουλος ΠΕ02

Η διδακτική της Ιστορίας, νέο σχετικά και διεπιστημονικό αντικείμενο, διατηρεί ως άξονα αναφοράς της τη γενική διδακτική, που επηρεάζεται από τις εξελίξεις στην Παιδαγωγική επιστήμη, αλλά εδράζεται και στην επιστήμη της Ιστορίας, την εξέλιξη και ιδιαιτερότητά της, την ιδεολογική και πολιτική της διάσταση.

Η εξέλιξη στο χώρο Παιδαγωγικής αλλά και οι προκλήσεις της εποχής μας, οι καθοριστικές αλλαγές στο οικονομικό-εργασιακό, κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο, επέβαλλαν την αναθεώρηση του παραδοσιακού σχολείου ως προς όλες τις παραμέτρους του (σκοπούς, περιεχόμενο μάθησης, μεθόδους και μέσα διδασκαλίας, ρόλο του εκπαιδευτικού στη διαδικασία της μάθησης, κατ' επέκταση σχέσεις εκπαιδευτικού και μαθητών, τρόπο αξιολόγησης του μαθησιακού αποτελέσματος κτλ), δημιούργησαν το *Νέο Σχολείο*. Η σύγχρονη διδακτική έρευνα δίνει μεγάλη σημασία στο σχεδιασμό της διδασκαλίας και αναζητά στρατηγικές που υπηρετούν μια διερευνητική-ανακαλυπτική μάθηση, προσαρμοσμένη στα δεδομένα και το ρυθμό μάθησης των μαθητών. Επιπροσθέτως, στοχεύει στην ανάπτυξη πολυγραμμatischen και μεταγνωστικών δεξιοτήτων.

Εξίσου θεαματικές είναι και οι εξελίξεις στο χώρο της ακαδημαϊκής Ιστορίας, ιδιαίτερα κατά τον 20^ο αι.¹ Η *Νέα Ιστορία* «που εκφράζει την επιστημολο-

---

1. «Κατά βάση η ιστορική σκέψη του 20ου αι. αμφισβήτησε κάποιες από τις βασικές αρχές της παραδοσιακής ιστοριογραφίας και έδωσε στην ιστορική έρευνα μεγαλύτερο κοινωνικό προσανατολισμό. Από τη βαρύτητα στον ρόλο των ατόμων και των στοιχείων της προθετικότητας της παραδοσιακής ιστορίας, πέρασε στη σημασία των κοινωνικών δομών και των διαδικασιών των κοινωνικών αλλαγών. Η καθημερινή ζωή των ανθρώπων π.χ. αναγνωρίστηκε ως ιστορικός παράγοντας ισότιμος με τους παραδοσιακά θεωρούμενους ως τέτοιους, ενώ η μελέτη της νοοτροπίας των κοινωνικών ομάδων και η ποσοτική

γική μετατόπιση από μια υπερβατική, γεγονοτολογική, πολιτικο-στρατιωτική ιστοριογραφία προς μια νέα αναστοχαστική, δομική και ισοβαρή ιστοριογραφική προσέγγιση κάθε περιοχής της ανθρώπινης δραστηριότητας στο παρελθόν»², διεύρυνε και εμπλούτισε την ιστοριογραφική οπτική, τόσο που όλα πλέον είναι Ιστορία³. Ως κίνηση προς ανανέωση της σχολικής Ιστορίας η Νέα Ιστορία, επιχείρησε να δώσει πνοή στη διδακτική του μαθήματος, να αναθεωρήσει τον τρόπο συγκρότησης της ταυτότητας, κυρίως της εθνικής, και της ιστορικής συνείδησης των νέων ανθρώπων. Με έμφαση στην κριτική ανάγνωση των πηγών «έδωσε προτεραιότητα όχι τόσο στην ιστοριογραφική πληροφόρηση, αλλά κυρίως στις διδακτικές και ερευνητικές εκείνες διαδικασίες και πρακτικές, που οδηγούν στην καλλιέργεια και ανάπτυξη προσωπικών αλλά όχι ανορθολογικών κριτηρίων προσέγγισης του υλικού της Ιστορίας από τους μαθητές⁴». Βασική της επιδίωξη είναι να εφοδιάσει τους νέους ανθρώπους

αποτύπωση της δράσης των πληθυσμών αποτέλεσαν ουσιαστικές μεθόδους ιστορικής ερμηνείας.» Κολιόπουλος, Ι. κ.ά. (2007), Εισαγωγή. Στο Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 ως σήμερα), Γ' τάξη Γενικού Λυκείου και Δ' τάξη Εσπερινού Λυκείου, Γενικής Παιδείας, Βιβλίο Καθηγητή (σελ. 8-14). Αθήνα: ΟΕΔΒ. σ. 8. «Οι ιστορικοί... της Νέας Ιστορίας... στράφηκαν προς άλλα πεδία της κοινωνικής ζωής, διευρύνοντας τη θεματογραφία της έρευνας, κάνοντας αντικείμενο παρατήρησης και ερμηνείας οτιδήποτε ξεφευγε από τα παραδεδομένα σχήματα της πολιτικής, διπλωματικής και στρατιωτικής ιστορίας και μπορούσε να πάρει τη μορφή μιας διαφοράς (καθημερινή ζωή, νοοτροπίες, λαϊκή κουλτούρα, κοινωνικό φύλο, παιδική ηλικία, κοινωνική τάξη, συγγενικοί δεσμοί, πληθυσμιακές μεταβολές, συνθήκες εργασίας, εκπαίδευση, θρησκεία κ.λπ.), υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι η μορφή της διαφοράς ενείχε κάποιο νόημα για τον παρατηρητή-ιστορικό, ο οποίος τελικά έχοντας την υπεροχή στο χώρο και στο χρόνο αγκάλισε και νοηματοδότησε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής». Μαξούρης, Δ. (2008), Η μετατόπιση της ελληνικής σχολικής ιστοριογραφίας από τη Συμβατική στη Νέα Ιστορία:... Στο Α. Ανδρέου (Επιμ.), Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια (σ. 129-155). Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 131. Βλ. και Μαυροσκούφης, Δ. (2005), Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη α.ε., σ. 18.

2. Μαξούρης, Δ. (2008), Η μετατόπιση της ελληνικής σχολικής ιστοριογραφίας από τη Συμβατική στη Νέα Ιστορία:... Στο Α. Ανδρέου (Επιμ.), Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια (σ. 129-155). Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 130.

3. Fernández-Armesto, F. (2002), Επίλογος: Τι είναι ιστορία σήμερα; Στο D. Cannadine (Επιμ.), Τι είναι ιστορία σήμερα; Μετ. Κ. Αθανασίου (σ. 271-293). Αθήνα: Νήσος (2007). σ. 277.

4. Μαξούρης, Δ. (2008), Η μετατόπιση της ελληνικής σχολικής ιστοριογραφίας από τη Συμβατική στη Νέα Ιστορία:... Στο Α. Ανδρέου (Επιμ.), Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια (σ. 129-155). Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 134.

με κρίσιμης σημασίας διανοητικές, ηθικές και συναισθηματικές δεξιότητες, οι οποίες συμβάλλουν στη συγκρότηση κριτικού νου και ιστορικής συνείδησης, σκεπτόμενων δημοκρατικών πολιτών που αναγνωρίζουν την ταυτότητά τους και κατανοούν την ετερότητα στο σύγχρονο κόσμο⁵.

Οι *Νέες Τεχνολογίες* αποτελούν όργανο και «χώρο» ανάπτυξης της Νέας Ιστορίας ως ακαδημαϊκής επιστήμης. Σημαντική, επίσης, αξιολογείται η συνεισφορά τους στην πραγμάτωση του Νέου Σχολείου αλλά και στη διδακτική της Ιστορίας, ως «εργαλείων» επιστημονικής και παιδαγωγικής συγκρότησης των εκπαιδευτικών και μάθησης μέσα στη σχολική τάξη ή γενικότερα στο πλαίσιο των σχολικών δραστηριοτήτων. Το διαδίκτυο (ιδιαίτερα το web2.0), οι κοινότητες πρακτικής, οι χώροι δημοσίευσης απόψεων (fora), οι βάσεις δεδομένων, τα λογισμικά, τα εικονικά περιβάλλοντα, ιδιαίτερα τα ανοιχτά και διερευνητικά περιβάλλοντα μάθησης, έχουν ως αποτέλεσμα ο υπολογιστής να πλεονεκτεί σε σχέση με τα συμβατικά μέσα διδασκαλίας. Μπορεί να υποστηρίξει τη μαθητοκεντρική, ενεργητική, διερευνητική, ανακαλυπτική, συνεργατική μάθηση, τη διαδικαστική γνώση, δραστηριότητες έκφρασης και επικοινωνίας, που συμβάλλουν στην ανάπτυξη εγκάρσιων δεξιοτήτων υψηλού επιπέδου, να δημιουργήσει πλαίσιο διάδρασης μεταξύ των διδασκόντων μέσα από κοινότητες πρακτικής αλλά και μεταξύ των διδασκόντων και των διδασκομένων μέσω αυθεντικών δραστηριοτήτων⁶. Έτσι, το σχολείο «ανοίγει»

---

5. Γατσωτής, Π. (2008), Η «Βυζαντινή Εποποιία» και το ηρωικό αφήγημα. Στο Α. Ανδρέου (Επιμ.), Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια (σ. 205-232). Αθήνα: Μεταίχμιο. σ. 215. Κόκκινος, Γ. & Γατσωτής, Π. (2008), Επιστημολογία της Ιστορίας, Διδακτικής της Ιστορίας και εκπαιδευτική έρευνα. Στο Α. Ανδρέου (Επιμ.), Η διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια (σ. 389-444). Αθήνα: Μεταίχμιο. Νάκου, Ει. (2004), Η χρήση υλικών καταλοίπων στο μάθημα της Ιστορίας. Στο Κ. Αγγελάκος & Γ. Κόκκινος (Επιμ.), Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών (σ. 159-183). Αθήνα: Μεταίχμιο.

6. Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (1999), Ο εν δυνάμει αναγεννητικός ρόλος του υπολογιστή ως γνωστικού εργαλείου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης. 1ο Συνέδριο ΕΤΠΕ, Ιωάννινα, Μάιος 1999. <http://www.etpe.gr/extras/index.php?sec=conferences> (προσπελάστηκε, 12-09-2009). Ρεπούση, Μ. & Τσιβάς, Α. (1999), Το μάθημα της ιστορίας στο περιβάλλον του υπολογιστή. Η διαχείριση μιας βάσης δεδομένων. 1ο Συνέδριο ΕΤΠΕ, Ιωάννινα, Μάιος 1999. <http://www.etpe.gr/extras/index.php?sec=conferences> (προσπελάστηκε, 12-09-2009). Ηλιοπούλου, Ι. (2001), Ένα σενάριο για το μάθημα της Ιστορίας βασισμένο στη διαχρονική προσέγγιση των γεγονότων και των φαινομένων. 1ο Συνέδριο Σύρου στις ΤΠΕ, Μάιος 2001. http://www.etpe.gr/extras/view_proceedings.php?conf_id=7 (προσπελάστηκε, 12-

και εκτείνεται στην κοινωνία, ενώ και η σχολική ιστορική γνώση συνδέεται με την κοινωνική πραγματικότητα και πρακτική.

Βέβαια, η ευρεία χρήση και αξιοποίηση του υπολογιστή στη διδακτική πράξη έχει εγείρει από διάφορες πλευρές ενστάσεις και επιφυλάξεις. Αλλά ο σχετικός προβληματισμός συνεισέφερε σημαντικά στην ανάπτυξη ενός άλλου, που αφορά τις προϋποθέσεις ένταξης των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε να διασφαλίζεται κατά το δυνατόν η αξιοποίησή τους κατά τρόπο που συνάδει με τις σύγχρονες αντιλήψεις για τη μάθηση και τη σκοπιμότητα της σχολικής εκπαίδευσης. Κοινότοπη πλέον είναι η διαπίστωση ότι ο υπολογιστής δεν αποτελεί πανάκεια. Αποτελεί αναγκαία, σε καμιά περίπτωση όμως, ικανή συνθήκη εκσυγχρονισμού του σχολείου και της διδακτικής των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων, γιατί προαπαιτείται η διευθέτηση θεμελιωδών παραμέτρων της εκπαιδευτικής διαδικασίας με σημαντικές παρεμβάσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ενδεικτικά επισημαίνουμε τη συστηματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα γενικής, ειδικής διδακτικής, στη χρήση των Νέων Τεχνολογιών και σε στρατηγικές παιδαγωγικής αξιοποίησής τους, την κατάλληλη προσαρμογή των Αναλυτικών Προγραμμάτων, την αναβάθμιση της υλικοτεχνικής υποδομής του σχολείου, την εκχώρηση στους εκπαιδευτικούς της δυνατότητας να θέτουν διδακτικούς στόχους και αναλόγως να διαχειρίζονται τη διδακτέα ύλη, ώστε αυτή να προσαρμόζεται στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των μαθητών τους, την αναθεώρηση του πλαισίου αξιολόγησης του εκπαιδευτικού αποτελέσματος, του προσανατολισμού του σχολείου, των ρόλων στο πλαίσιό του, γενικότερα της φιλοσοφίας του⁷.

Έχει επανειλημμένως επισημανθεί ότι η μη διευθέτηση των παραμέτρων που προαναφέρθηκαν δυσχεραίνει την ευρεία αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία ή τους στερεί τα συγκριτικά παιδα-

---

09-2009). Κάββουρα, Θ. (2004), Ιστορικές πηγές και περιβάλλοντα μάθησης Ιστορίας με χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Στο Αγγελάκος Κ. & Κόκκινος Γ. (Επιμ.), Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των πηγών (σ. 193-211). Αθήνα: Μεταίχμιο.

7. Γιακουμάτου, Τ. (2004), Όταν η Πληροφορική συνάντησε τη Φιλολογία. Τι γνωρίζουμε πέντε χρόνια μετά. 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο, Πληροφορική και Εκπαίδευση, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2004. http://www.netschoolbook.gr/epimorfosi/conferences/s12_5years_Thess_2004.pdf (προσπελάστηκε, 12-09-2009).

γωγικά και διδακτικά τους πλεονεκτήματα. Στην καλλίτερη περίπτωση τους επιτρέπει απλά και μόνο να διανθίσουν τη διδασκαλία, ώστε να γίνει κάποιες φορές «πιο ευχάριστο» το «παραδοσιακό» μάθημα.

Ο κίνδυνος αυτός είναι ορατός στο πλαίσιο του ελληνικού σχολείου, ιδιαίτερα του δευτεροβάθμιου, που εμφανίζει αδυναμίες ως προς όλες τις προαναφερθείσες παραμέτρους. Στη συνολική θεώρησή του ταλανίζεται από τις ανεπάρκειες του παρωχημένου «παραδοσιακού» Σχολείου, που είναι περισσότερο αισθητές στο Λύκειο (έμφαση στη δηλωτική γνώση, προσκόλληση στη διεκπεραίωση μεγάλης σε όγκο διδακτέας ύλης, εξετασιοκεντρικός προσανατολισμός κτλ). Αξιοπρόσεκτη είναι και η ελλιπής κατάρτιση του συνόλου των εκπαιδευτικών σε θέματα γενικής και ειδικής διδακτικής. Η ανεπάρκεια αυτή εμφανίζεται σε μεγάλο βαθμό στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας. Γιατί η Διδακτική της Ιστορίας, ως σχετικά νέο ακαδημαϊκό αντικείμενο, απουσιάζει ακόμα και σήμερα (εκτός ορισμένων παιδαγωγικών τμημάτων) από πανεπιστημιακές σχολές που τροφοδοτούν το δευτεροβάθμιο σχολείο με εκπαιδευτικό δυναμικό, ενώ δεν υφίστατο καν ως ακαδημαϊκό διδακτικό αντικείμενο, όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του το σύνολο των εκπαιδευτικών με πολύχρονη ήδη θητεία στο σχολείο. Η ένταξη των Νέων Τεχνολογιών στη διδασκαλία της Ιστορίας δεν αρκεί για την υποστήριξη τυχόν αδυναμιών των εκπαιδευτικών σε θέματα ειδικής διδακτικής. Αντιθέτως, υπάρχει ο κίνδυνος να χρησιμοποιηθούν οι Νέες Τεχνολογίες, για να ενισχύσουν ένα «παραδοσιακό» μάθημα που δίνει έμφαση στη δηλωτική γνώση ή ακόμα και να αξιοποιηθούν για την άντληση υλικού προς επίρρωση στερεοτύπων που χαρακτήριζαν την παραδοσιακή αντίληψη για τη σκοπιμότητα της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας.

Ακολουθεί ενδεικτική αναφορά σε σημαντικές αρχές της διδακτικής της Ιστορίας, στο πώς οι Νέες Τεχνολογίες μπορούν να τις υποστηρίξουν, αλλά και στην ενδεχόμενη «εκτροπή» της διδασκαλίας από τις αρχές αυτές, εξαιτίας μη παιδαγωγικής αξιοποίησης των Νέων Τεχνολογιών.

Σημαντική αρχή στη διδακτική της Ιστορίας είναι σήμερα η πολυπρισματική προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων μέσα από ιστορικές πηγές. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει με αξιώσεις όλο και μεγαλύτερες από τις μικρότερες προς τις μεγαλύτερες ηλικίες των μαθητών και μαθητριών δευτερο-

βάθμιας εκπαίδευσης. Τα διδακτικά εγχειρίδια περιλαμβάνουν ικανό αριθμό έντυπων γραπτών και παραστατικών πηγών, αλλά οι Νέες Τεχνολογίες προσφέρουν τη δυνατότητα εμπλουτισμού τους. Η συνεισφορά του πρόσθετου αυτού υλικού στη διδακτική του μαθήματος δεν έγκειται στην τεκμηρίωση και μόνο της αφήγησης του σχολικού εγχειριδίου, όπως εσφαλμένα επιδιώκεται κάποιες φορές στη σχολική τάξη. Αντιθέτως, ζητούμενο είναι το υλικό που εμπλουτίζει, διευρύνει, ενδεχομένως αναθεωρεί και ανατρέπει τυχόν μονομέρεια της σχολικής ιστορικής αφήγησης. Έτσι, υποσκελίζονται κατά μία έννοια οι περιορισμοί του ενός και μοναδικού εγχειριδίου, θέμα το οποίο έχει εγείρει έντονο προβληματισμό.

Αλλά οι «πηγές» (με την έννοια που αποδίδει στον όρο η ακαδημαϊκή Ιστορία ή τα «ιστορικά παραθέματα», όπως έχει επικρατήσει να ονομάζεται το ποικίλο υλικό που αξιοποιείται στην τάξη κατά τη διδασκαλία της Ιστορίας) «δεν μιλούν από μόνες τους», ούτε νοούνται ως τεκμήρια του παρελθόντος. «Μιλούν» στους ιστορικούς, αν υποστούν τη βάσανο της συσχέτισης και κριτικής. Η «όλη διαδικασία προϋποθέτει μια σειρά γνώσεων και δεξιοτήτων, όπως λ.χ. την ορθολογική κατανόηση της εξελικτικής διαδικασίας, την αναγνώριση των συστατικών στοιχείων του ιστορικού πεδίου (φυσικό περιβάλλον, δομές, παράγοντες εξέλιξης, φύλο κτλ) την ποικιλότητα του χώρου και του χρόνου, την αντίληψη των διαφορών ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν, τη συγκριτική ικανότητα και τη διαπίστωση αναλογιών, την αιτιατή συσχέτιση των γεγονότων με παράλληλη αξιολόγηση της σημασίας των πολλαπλών αιτιακών παραγόντων μέσα στα ιστορικά συμφραζόμενά τους, την εξαγωγή συμπερασμάτων ακόμη και από τα κενά ή τις σιωπές των πηγών, τη λογική επιχειρηματολογία, τις γενικεύσεις και αξιολογικές κρίσεις, την τήρηση ή την εύλογη αναθεώρηση των συμβατικών μορφών ιστοριογραφικής έκφρασης και επικοινωνίας»⁸. Είναι απαιτητική η προσέγγιση των πηγών με επιστημονικές αξιώσεις, δύσκολη έως ανέφικτη για τον εκπαιδευτικό, όταν δεν έχει την εξειδίκευση του ιστορικού.

Και όχι μόνο δεν έχει νόημα, αλλά και δεν συνάδει με τη σκοπιμότητα του μαθήματος της Ιστορίας η πληθώρα των πηγών, χωρίς μεθόδους συστηματι-

---

8. Μαυροσκούφης, Δ. (2005), Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη α.ε., σ. 16-17. Κόκκινος, Γ. (2004), Θεωρητικά ζητήματα ανάλυσης ιστορικών πηγών. Στο Αγγελάκος Κ. & Κόκκινος Γ. (Επιμ.), Η Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των πηγών (σ. 57-79). Αθήνα: Μεταίχιμο.

κής ταξινόμησης και επεξεργασίας τους, οργάνωσης του υλικού αλλά και του μαθητικού δυναμικού με κατανομή δραστηριοτήτων, ώστε να υπάρχει ορθολογική αξιοποίηση του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου και ενεργοποίηση του συνόλου του μαθητικού δυναμικού, λαμβανομένων υπόψη και των ιδιαιτεροτήτων του. Διαφορετικά, θα επιβεβαιωθούν όσοι εκφράζουν παιδαγωγικές ενστάσεις επισημαίνοντας τον κίνδυνο της πρόκλησης σύγχυσης στους μαθητές, αν η διδασκαλία της Ιστορίας προς χάριν της πολυπρισματικότητας μετατοπίσει το κέντρο βάρους της στην επεξεργασία πρωτογενούς και δευτερογενούς ιστορικού υλικού⁹. Δεν έχει, επίσης, νόημα η αξιοποίηση του υπολογιστή για την άντληση όγκου και λεπτομερειών δηλωτικής γνώσης. Η άκριτη και χωρίς μέθοδο χρήση των Νέων Τεχνολογιών μπορεί να υποβαθμίσει τη μάθηση σε συσώρευση όγκου πληροφοριών, που λειτουργεί εις βάρος της διαδικαστικής γνώσης, και να εθίσει τους μαθητές στην άκριτη πρόσληψη, στην «κατανάλωση» πληροφοριών ή ακόμα να τους φέρει αντιμέτωπους με τις πολλαπλές ταυτότητες, τη σύγχυση και τα αδιέξοδα της εποχής μας, σε μια ηλικία κατά την οποία έχουν την τάση να τείνουν προς την απολυτότητα.

Το διαδίκτυο, ως πλούσια πηγή άντλησης ιστορικού υλικού, μπορεί να υποστηρίξει την πολυπρισματική προσέγγιση της Ιστορίας, αλλά υπό προϋποθέσεις. Είναι επιβεβλημένη αφενός η αξιολόγηση με συγκεκριμένα κριτήρια των ιστοσελίδων από τις οποίες αντλείται το υλικό¹⁰, αφετέρου η κριτική, ιστορική αξιολόγηση του ίδιου του υλικού. Και τα δύο απαιτούν μεθοδολογική σκευή και εμπειριστατωμένο έλεγχο¹¹. Γιατί το διαδίκτυο, ως δημοκρατικό forum, φιλοξενεί μεγάλο μέρος της «δημόσιας» Ιστορίας, κάποτε φορτισμένης με στερεότυπα που δεν συνάδουν με την οπτική και τη φιλοσοφία της Νέας Ιστορίας. Δεν κρίνεται σκόπιμη η αποφυγή οπωσδήποτε τέτοιου υλικού. Αντιθέτως, η προσέγγισή του συνεισφέρει στην πολυπρισματική θεώρηση και στην ανά-

---

9. Δάλκος, Γ. (2008), Η διδασκαλία των γραπτών πηγών στο μάθημα της Ιστορίας. *Φιλολογική*, 102, σ. 75-82. Τουλιάτος, Σ. (2008). Θεωρία, Ιδεολογία και διδακτικές αρχές των βιβλίων Ιστορίας. *Φιλολογική*, 104, σ. 34-41.

10. Επιμορφωτικό υλικό (2008), Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης. Τεύχος 1: Γενικό Μέρος, Πάτρα, Μάιος 2008. Μαυροσκούφης, Δ. (2005), Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη α.ε., σ. 333-335.

11. Κόκκινος, Γ. (2004), Θεωρητικά ζητήματα ανάλυσης ιστορικών πηγών. Στο Κ. Αγγελάκος & Γ. Κόκκινος (Επιμ.), *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών* (σ. 57-79). Αθήνα: Μεταίχμιο.

πτυξη κριτικής σκέψης, με την προϋπόθεση ότι η προσεκτική παρέμβαση του διδάσκοντα καθιστά ικανούς τους μαθητές και τις μαθήτριες να επισημαίνουν τα στερεότυπα αυτά.

Η πολυπρισματικότητα, όμως, δεν υπηρετείται μόνο μέσα από την ανάδειξη διαφορετικών οπτικών προσέγγισης και ερμηνείας ενός συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος αλλά και με την αξιοποίηση διαφορετικών μέσων και μαρτυριών, πολλαπλών αναπαραστάσεων, κατά την προσέγγιση και ερμηνεία του. Πράγματι, είναι μεγάλη η ποικιλία, ιδιαίτερα για τη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, των παραθεμάτων που μπορούν να αξιοποιηθούν στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας. Και, επειδή ο τρόπος μάθησης επηρεάζει σημαντικά το περιεχόμενό της, είναι απαραίτητο να ασκούνται οι μαθητές στην τάξη όχι σε πολλές ομοειδείς ως προς τη μορφή τους μαρτυρίες, αλλά σε όσο το δυνατόν περισσότερα είδη μαρτυριών, κάτι που δεν είναι εφικτό χωρίς την ένταξη των Νέων Τεχνολογιών στη διδασκαλία του μαθήματος. Ο σχεδιασμός της διδασκαλίας και η επιλογή του υλικού εκ μέρους του εκπαιδευτικού απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή, ώστε εκπαιδευτικός και μαθητές να μην υποκύψουν στη γοητεία των οπτικο-ακουστικών μέσων και να ασχοληθούν μόνο με αυτά, παραμελώντας την κριτική προσέγγιση και «ανάγνωση» έντυπων γραπτών μαρτυριών. Η δραστηριότητα αυτή προσλαμβάνει όλο και μεγαλύτερη σημασία όσο περισσότερο κυριαρχεί στην εποχή μας ως επικοινωνιακό μέσο η εικόνα και ο τρόπος πρόσληψης της πραγματικότητας κατά τις προδιαγραφές της. Αλλά, για την ελληνική πραγματικότητα, προς το παρόν τουλάχιστον, η ευρεία χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι ζητούμενο. Ζητούμενα ακόμα είναι η συστηματική εξοικείωση των μαθητών με τεχνικές «εικονικού αλφαριθμητισμού», γενικότερα η υποστήριξη πολυγραμματισμών, και η εποπτικότητα της διδασκαλίας.

Η ανάγκη για εποπτικότητα στα εγχειρίδια Ιστορίας γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί κυρίως με την εικονογράφηση, καθόσον η αξιοποίηση της εικόνας μπορεί να υπηρετήσει ευρύ φάσμα στόχων γενικής και ειδικής διδακτικής. Ειδικότερα και μεταξύ άλλων διεγείρει το ενδιαφέρον για μάθηση, ως εναλλακτική δραστηριότητα αμβλύνει προβλήματα που σχετίζονται με τη μειονεξία ανάγνωσης, απευθύνεται με αμεσότητα στο συναισθηματικό κόσμο των μαθητών και μαθητριών, συνεισφέρει στην αισθητική τους καλλιέργεια, λειτουργεί ως εργαλείο ανάπτυξης δεξιοτήτων οπτικού γραμματισμού, προσεκτικής δηλαδή παρατήρησης των εικόνων, διάκρισης των ειδών τους, αξιοποίησης

του περιεχομένου τους για διατύπωση κρίσεων και εξαγωγή συμπερασμάτων ή ελέγχου της γνησιότητάς τους, με σκοπό την επισήμανση τυχόν παραχάραξης τους¹². Ειδικότερα στο πλαίσιο της διδακτικής της Ιστορίας, η εικόνα ως ιστορική πηγή συνιστά προνομιακό πεδίο άσκησης της ιστορικής σκέψης, καθόσον ενισχύει μεταξύ άλλων τη βιωματική και ενσυναισθητική πρόσληψη του παρελθόντος.

Γι' αυτό παρατηρείται αύξηση του αριθμού των εικόνων αλλά και του είδους των εικονικών αναπαραστάσεων στις νεότερες εκδόσεις σχολικών εγχειριδίων. Αλλά, όπως κάθε «πηγή», και η εικόνα από μόνη της δεν «μιλά». Είναι αξιοποιήσιμη, όταν νοηματοδοτείται με μεθοδευμένη «αναγνωστική» απόπειρα, που υποστηρίζεται από επαρκή και επιστημονικά ελεγμένα συμφραζόμενα¹³ και επιχειρείται με τη συνείδηση ότι εύκολα μπορεί να παραπλανήσει με την ψευδαίσθηση της εγκυρότητας ή της αυτοψίας.

Η συστηματική αξιοποίηση εικονικού υλικού συνιστά μάλλον την εξαίρεση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εξαιτίας μεταξύ άλλων του τρόπου αλλά και της μεθόδου εικονογράφησης των σχολικών βιβλίων, που όχι μόνο δεν θεραπεύει την ανεπάρκεια μεγάλου μέρους των εκπαιδευτικών για διδακτικές παρεμβάσεις του είδους αυτού, αλλά και την επιτείνει. Ενδεικτικά τέτοια προβλήματα είναι η απώλεια σημαντικών λεπτομερειών, εξαιτίας της χαμηλής ποιότητας εκτύπωσης ή του μικρού μεγέθους των εικόνων, η έλλειψη ενιαίας εικονογράφησης σε όλο το βιβλίο, η «απόσπαση» λεπτομερειών από ευρύτερα έργα, που δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων από τη συνολική τους θεώρηση, η συσσώρευση των διαθέσιμων όχι πάντα ενδεικτικών εικόνων, κυρίως, όμως, ο ελλιπής υπομνηματισμός τους (υπότιτλος, συνοδευτικό κείμενο με επαρκείς αλλά και συστηματικά επιλεγμένες πληροφορίες και το συναφές και στην ίδια σελίδα με την εικόνα τμήμα της ιστορικής αφήγησης). Έτσι, ελλοχεύει ο κίνδυνος να εκτραπεί η διδακτική προσέγγιση του εικονικού υλικού στην «ανάπτυξη ψευδοϊστορικών κρίσεων και την υιοθέτηση αναχρονιστικών οπτικών για το παρελθόν»¹⁴.

12. Σακκά, Β. (2003), Η προσέγγιση των πηγών και η διδασκαλία της Ιστορίας: Το πρόβλημα της αξιολόγησης. *Φιλολογική*, 82, σ. 22-29. Παληκίδης, Α. (2008), Η εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας. Στο Ανδρέου Α. (Επιμ.), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* (σ. 321-362). Αθήνα: Μεταίχιμο.

13. Μυρογιάννη, Ε. (2003), Λόγος εικόνων. 2ο Συνέδριο Σύρου στις ΤΠΕ, Μάιος 2003. <http://www.etpe.gr/extras/index.php?sec=conferences> (προσπελάστηκε, 12-09-2009).

14. Παληκίδης, Α. (2008), Η εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας.

Οι Νέες Τεχνολογίες (πύλες του διαδικτύου, εικονικά μουσεία, ψηφιακές βιβλιοθήκες, πολυμεσικά λογισμικά) μπορούν να καλύψουν πολλές από τις αδυναμίες αυτές. Οι μαθητές μπορούν να δουν ακόμα και τα ίδια τα έργα που εικονίζονται στα σχολικά τους εγχειρίδια, αλλά με ποιοτικές εικόνες από άποψη απόδοσης χρωμάτων ή «αναγνώσιμες» από άποψη μεγέθους και απόδοσης λεπτομερειών, να αναζητήσουν τα ευρύτερα έργα από τα οποία έχουν απομωνωθεί «λεπτομέρειες», να αντλήσουν υλικό για επαρκή υπομνηματισμό τους. Μια ενδιαφέρουσα δραστηριότητα μάλιστα στην τάξη θα μπορούσε να περιλαμβάνει μια πρώτη «ανάγνωση» και ιστορική κριτική προσέγγιση ενδεικτικών εικόνων με βάση το υλικό που προσφέρει το σχολικό εγχειρίδιο και μόνο, και στη συνέχεια έρευνα, συμπλήρωση του υλικού αυτού, νέα προσέγγιση με βάση τα καινούρια δεδομένα και σύγκριση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από τις δύο προσεγγίσεις. Με αυτή τη διαδικασία οι μαθητές, όχι μόνο ασκούνται στην «ανάγνωση» των οπτικών αναπαραστάσεων με την ιστορική οπτική, αλλά αναπτύσσουν και μεταγνωστικές δεξιότητες. Και, επειδή αφενός η κριτική ανάγνωση εικόνων ως ιστορικών πηγών είναι μια σύνθετη και απαιτητική δραστηριότητα που προϋποθέτει χρονοβόρα προετοιμασία για το διδάσκοντα, αφετέρου οι τεχνικές προδιαγραφές των σχολικών εγχειριδίων είναι σαφώς κατώτερες από τις απαιτήσεις που εγείρει η ανάπτυξη του «εικονικού» γραμματισμού, σημαντικά θα συνεισέφερε στο έργο του εκπαιδευτικού η δημιουργία αρχείου με εικονικό και πολυμεσικό υλικό, κατάλληλα υπομνηματισμένο και επαρκές για την κάλυψη των αναγκών της διδακτικής της Ιστορίας όλων των τάξεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Η εποπτικότητα της διδασκαλίας συνεισφέρει στη βιωματικότητα, που συνδέεται με την ενσυναίσθηση ή συμπαθητική κατανόηση, την ικανότητα δηλαδή κατά το δυνατόν να συναισθάνονται οι μαθητές τις αντιλήψεις και τα κίνητρα δράσης των ανθρώπων του παρελθόντος¹⁵ και να συνάγουν ιστορικές κρίσεις λαμβάνοντας υπόψη τους και την οπτική αυτή. Έτσι, προσεγγίζουν το παρελθόν, περιορίζοντας κατά το δυνατόν τον κίνδυνο να το φαλκιδεύσουν

Στο Ανδρέου Α. (Επιμ.), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* (σ. 321-362). Αθήνα: Μεταίχμιο.

15. Ηλιοπούλου, Ι. (2001), Ένα σενάριο για το μάθημα της Ιστορίας βασισμένο στη διαχρονική προσέγγιση των γεγονότων και των φαινομένων. 1ο Συνέδριο Σύρου στις ΤΠΕ, Μάιος 2001. http://www.etpe.gr/extras/view_proceedings.php?conf_id=7 (προσπελάστηκε, 12-09-2009).

υποτάσσοντάς το στο παρόν. Η δεξιότητα αυτή, ως εγκάρσια, διευρύνει την αντιληπτική τους ικανότητα, την ιστορική τους κρίση, αλλά και τους παρέχει τη δυνατότητα να προσεγγίζουν το «διαφορετικό» με καθαρή ματιά και διάθεση κατανόησης. Σε μια τέτοια προσέγγιση του παρελθόντος αποσκοπεί η Νέα Ιστορία, στην υπηρεσία της οποίας οι Νέες Τεχνολογίες θέτουν ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων.

Η ενσυναισθητική και βιωματική πρόσληψη του παρελθόντος μπορεί να ενισχυθεί και μέσω της διασύνδεσης παρόντος παρελθόντος, Γενικής και Τοπικής Ιστορίας. Έτσι, αφενός επιτυγχάνεται η διέγερση του ενδιαφέροντος των μαθητών, αφετέρου αναδεικνύονται τομείς που ενδιαφέρουν τις νέες ιστοριογραφικές τάσεις. Ένας τέτοιος τομέας με πλεονεκτήματα διδακτικής αξιοποίησης είναι η καθημερινότητα των απλών ανθρώπων. Οι συγκρίσεις ανάμεσα στο χτες και το σήμερα με προεκτάσεις στην καθημερινότητα, που είναι ευκολότερα «αναγνωρίσιμη» από τους μαθητές, κάνει την ιστορική γνώση να συνεισφέρει στην κατανόηση του παρόντος, την καθιστά ελκυστική, αλλά και θέτει στη διάθεση του διδάσκοντα ευρύ πεδίο δραστηριοτήτων.

Για παράδειγμα, όταν η ιστορική ύλη αναφέρεται στη συμμετοχή της Ελλάδας στο β' παγκόσμιο πόλεμο, η διδασκαλία μπορεί να πλαισιωθεί και με μαρτυρίες που αποκαλύπτουν πτυχές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων: μικρές αγγελίες της εποχής, αφίσες θεάτρου και κινηματογράφου, διαφημίσεις στον Τύπο κτλ. Οι μαρτυρίες αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν διδακτικά με παράλληλη συγκριτική αντιπαράθεση ανάλογων σύγχρονων μαρτυριών, που αισθητοποιούν τον απόηχο του κοσμοϊστορικού γεγονότος στο περιβάλλον της Τοπικής Κοινωνίας (μνημεία, μουσεία, ονόματα δρόμων, μνήμες ηλικιωμένων ή το πώς μεταβιβάστηκαν στους νεότερους κτλ) ή στη χώρα προέλευσης των μαθητών και μαθητριών, αν πρόκειται για αλλοδαπούς. Με τη δραστηριότητα αυτή δίνεται διαπολιτισμική διάσταση στη διδασκαλία και επιτυγχάνεται η σύνδεση της Γενικής με την Τοπική Ιστορία, η ευαισθητοποίηση των μαθητών για καταγραφή της Τοπικής Ιστορίας αλλά και η ενασχόλησή τους με την «προφορική» Ιστορία, που επηρεάζει τη «δημόσια». Η αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών σε διδακτικές παρεμβάσεις του είδους αυτού δίνει ακόμα τη δυνατότητα στους μαθητές και στις μαθήτριες να λειτουργήσουν και «ως μικροί ιστορικοί», ενώ η δημοσίευση των τελικών προϊόντων της εργασίας τους στο διαδίκτυο τους επιτρέπει να συνεισφέρουν με τη δική τους «καθαρή ματιά» στη «δημόσια» Ιστορία.

Διδάσκοντας ιστορία με Η/Υ και ιστορικές πηγές: κείμενα - εικόνες - οπτικοακουστικές πηγές

Παναγιώτης Χαλούλος
φιλόλογος

Προσπαθώντας να ορίσουμε την Ιστορία διαπιστώνουμε πως αποτελεί μια πολύπλοκη αντικειμενική και υποκειμενική διαδικασία αναζήτησης του παρελθόντος, όπου συμμετέχει η επιστημονική και βιωματική δράση και όχι μόνο η τυποποιημένη αναφορά γεγονότων.

Στο εκπαιδευτικό μας σύστημα η θέση της ιστορίας στη σχολική εκπαίδευση, ο ρόλος της και πολύ περισσότερο ο τρόπος διδασκαλίας της αποτελούν καίρια θέματα, με τα οποία αρκετοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί και έχουν προταθεί πολλοί εναλλακτικοί τρόποι. Ποιος είναι όμως ο αποτελεσματικότερος τρόπος διδασκαλίας της ιστορίας;

Ο διδάσκων γενικά θεωρείται ότι είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία αναγκαίων και ευνοϊκών συνθηκών για την επίτευξη των παιδαγωγικών και διδακτικών στόχων του μαθήματος. Η Παιδαγωγική Επιστήμη έχει καταλήξει ότι περίπου το 90% των μαθητών είναι κατάλληλοι να αφομοιώσουν ό,τι τους διδάσκουμε και εναπόκειται στην παιδαγωγική και στη διδακτική να βρουν τα μέσα που θα επιτρέψουν στους μαθητές να κατακτήσουν το γνωστικό αντικείμενο.

Με την τελευταία τροποποίηση των σχολικών εγχειριδίων που ξεκίνησε το 2003 από το Π.Ι. επιχειρήθηκε να στηριχθεί η διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας αρκετά στην αξιοποίηση των πηγών της ιστορίας σε κάθε διδακτική ώρα και ενότητα. Ακόμα με προγραμματισμό του Υπουργείου Παιδείας, στο πλαίσιο της Δράσης «Ψηφιακή Τάξη» προβλέπεται να χορηγηθεί φορητός ηλεκτρονικός υπολογιστής ανά μαθητή. Μέσα στην τρέχουσα σχολική χρονιά 126.000 μαθητές της Α' Γυμνασίου, κατά τις δηλώσεις του Υπουργού Παιδείας,

θα διαθέτουν τον δικό τους προσωπικό μαθητικό ηλεκτρονικό υπολογιστή για χρήση και στο σχολείο και στο σπίτι, ο οποίος θα τους δώσει τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με τις νέες τεχνολογίες, πράγμα που σημαίνει πως στο άμεσο μέλλον οι νέες τεχνολογίες εισβάλλουν στο σχολείο ως υποστηρικτικό εργαλείο για το καθημερινό μάθημα.

Ο Η/Υ μπορεί να ενσωματώσει όλα τα είδη των ιστορικών πηγών που ενδέχεται ή επιβάλλεται να χρησιμοποιήσουμε στο μάθημα της ιστορίας (κείμενα, εικόνες, οπτικοακουστικό υλικό), τα οποία προσφέρονταν παλιότερα μόνο με τα έντυπα βιβλία ή φωτοτυπίες (κείμενα, εικόνες), προβολείς διαφανειών (εικόνες), κασέτες ήχου και βιντεοκασέτες μέσω κασετόφωνου και συσκευών βίντεο-τηλεόρασης αντίστοιχα. Στην περίπτωση μάλιστα της εικόνας η προσφορά της ασπρόμαυρης φωτοτυπημένης (εύκολη λύση ή λύση ανάγκης πλέον) υστερούσε ποιοτικά κατά πολύ από τις έγχρωμες ζωντανές εικόνες στον Η/Υ. Ας μην ξεχνούμε πως **οι μαθητές μας ζουν στην εποχή της εικόνας**. Επικοινωνούν με εικόνες και εικονομηνύματα· μόνο που σε μας εναπόκειται **ο ρόλος να τους εκπαιδύσουμε να μετατρέπουν το μήνυμα της εικόνας σε λόγο**.

Ιστορικές πηγές είναι το πρωτογενές υλικό στο οποίο στηρίζεται ο ιστορικός για να γράψει ιστορία.

Ιστορικές πηγές αποτελούν **οι γραπτές πηγές ή παραθέματα**, δηλ. γραπτές μαρτυρίες, ντοκουμέντα και ακόμα οι εικόνες ή φωτογραφίες **κάθε είδους αντικειμένων** που **έχουν σχέση με τη δραστηριότητα των ανθρώπων**, όπως οικοδομημάτων, νομισμάτων, όπλων και οχυρωματικών έργων, αγγείων κ.α.τ., δηλ. **οι παραστατικές ή εικονιστικές πηγές**, εικόνες και σκίτσα, πορτραίτα ή γελοιογραφίες, ακόμα χάρτες κ.α. Όλα τα παραπάνω μάς ενδιαφέρουν για την αξιοποίηση και τη χρήση τους κατά τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας στην τάξη, αλλά και κατά την αξιολόγηση των μαθητών μας.

Φθάνοντας ακόμα στις νεότερες εποχές θα πρέπει ως πηγές της ιστορίας να συμπεριλάβουμε τα **ηχητικά ντοκουμέντα** από ραδιοφωνικές εκπομπές (π.χ. λόγοι και μηνύματα πολιτικών προσώπων και άλλων προσωπικοτήτων, ραδιοφωνικός σταθμός του Πολυτεχνείου κ.α.) και τα **κινηματογραφικά ντοκουμέντα**, τα οποία από τις αρχές του 20ου αι. και μετά προσφέρουν την κινηματογραφική εικόνα ως ιστορική πηγή. Στη σύγχρονη εποχή το ρόλο αυτό ανέλαβε το **τηλεοπτικό ρεπορτάζ** και τα **video των ειδήσεων**. Εδώ, βέβαια, ανακύπτει το

ερώτημα κατά πόσο αποδίδει την ιστορική αλήθεια ή την αλλοιώνει και μας παραπλανά ο κινηματογράφος ή η τηλεόραση και πόσο προσεκτικοί πρέπει να είμαστε στη χρήση των μέσων αυτών για τη διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο, καθόσον η καταγραφή του ιστορικού γίνεσθαι μέσω των οπτικοακουστικών μέσων, ως στρατευμένος κινηματογράφος ή ως ελεγχόμενο ραδιόφωνο και τηλεόραση, υπαγορεύτηκε κατά μείζονα λόγο από την κεντρική εξουσία, κυρίως σε περιόδους αυταρχικής διακυβέρνησης, όπως, για παράδειγμα, από τη Μεταξική προπαγάνδα ή την αντίστοιχη χιτλερική και φασιστική και οπωσδήποτε από την ανάλογη χουντική προπαγάνδα της τελευταίας ελληνικής χούντας.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ακόμα τις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας για τη σκόπιμη αλλοίωση της ιστορικής αλήθειας με το ρετουσάρισμα σε φωτογραφία, το μοντάζ σε κινηματογράφο και βίντεο ή ακόμα τη σκόπιμη σκηνοθετημένη εικόνα του ρεπορτάζ. Για παράδειγμα κατά την εποχή του Στάλιν στη Σοβιετική Ένωση ο Τρότσκι είχε αφαιρεθεί με ρετουσάρισμα από όλες τις επίσημες φωτογραφίες, ενώ ο ίδιος ο Στάλιν είχε προστεθεί στο πλευρό του Λένιν σε παλιότερες φωτογραφίες. Ο ιστορικός Νόρμαν Ντέιβις στο βιβλίο του για την Ευρωπαϊκή ιστορία προχώρησε τόσο ώστε να πει ότι «Η φωτογραφική μηχανή, όπως και ο ιστορικός, πάντοτε ψεύδεται».

Ο Λυμιέρ, από τους εφευρέτες του κινηματογράφου, έλεγε πως στόχος του ήταν «να αναπαραγάγει τη ζωή», ενώ ο σύγχρονός μας Ζαν Λυκ Γκοντάρ διερωτάτο αν εφευρέθηκε «για να αποκρύπτει την πραγματικότητα από τις μάζες».

Όπως και να έχει όμως το πράγμα στην εποχή μας οι ιστορικοί γράφουν με νέο τρόπο συμπεριλαμβάνοντας στα κείμενα οπτικό και ηχητικό περιεχόμενο που αποκτά νέες δυνατότητες δημοσίευσης, στο διαδίκτυο ή σε CD και DVD. Έτσι ο Η/Υ ενισχύει την εποπτική και μαθητοκεντρική διδασκαλία, εφόσον, αν οι μαθητές λειτουργούν ως ομάδες σε κάθε σταθμό εργασίας (Η/Υ), μπορούν να συνεργάζονται· μπορεί ακόμα να ενισχύσει την ανάπτυξη ικανοτήτων **και** μέσω της ανάθεσης κοινών εργασιών, της αναζήτησης, εύρεσης και επεξεργασίας των πληροφοριών μπορεί να επιτυγχάνεται ανάπτυξη κριτικής σκέψης.

Τα νέα σχολικά εγχειρίδια της ιστορίας στο Γυμνάσιο για τις τρεις τάξεις εντούτοις δεν θα έλεγε κανείς ότι ικανοποιούν σε μεγάλο βαθμό την ανάγκη να υποστηριχθεί η ιστορική γνώση με τη διερεύνηση των πηγών ούτε παραπέμπουν ικανοποιητικά στο διαδίκτυο –μπορεί να πει κανείς πως μάλλον το

αγνοούν. Το διαδίκτυο αναφέρεται μόνο σε βιβλιογραφικές σελίδες και σε καμία περίπτωση οι ερωτήσεις των ενοτήτων δεν υποδεικνύουν τη χρήση του. Στη βιβλιογραφία στο βιβλίο του εκπαιδευτικού για τη Β΄ τάξη υποδεικνύονται ιστοχώροι, για τους οποίους αναφέρεται πως «βασική προϋπόθεση για την αξιοποίηση αυτού του τεράστιου υλικού είναι η καλή γνώση της αγγλικής γλώσσας»! Πόσοι από τους φιλόλογους, τουλάχιστο από τους μεγαλύτερης ηλικίας φιλόλογους, γνωρίζουμε καλά την αγγλική γλώσσα και πόσοι από τους μαθητές μας μπορούν με άνεση να διαβάσουν ιστοσελίδες ξενόγλωσσες και να αξιοποιήσουν το υλικό τους; Διερωτώμαστε, γιατί δεν αναφέρονται στον ιστοχώρο του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού (<http://www.fhw.gr/chronos/gr/>) ή στην Εκπαιδευτική Πύλη του ΥΠΕΠΘ (<http://www.e-yliko.sch.gr/>), όπου πλήθος πληροφοριών μπορούν να βρουν και να αξιοποιήσουν ο καθηγητής και οι μαθητές του;

Σε άλλες περιπτώσεις τα κείμενα-πηγές αποτελούν καλές επιλογές, ενώ σε άλλες όχι και σε κάποιες περιπτώσεις, όπως συμβαίνει στο βιβλίο της Β΄ τάξης, κρίνονται ακατάλληλα για παιδιά της ανάλογης ηλικίας, ενώ θα ήταν κατάλληλα για ειδικούς ερευνητές βυζαντινολόγους. Ο στόχος όμως του σχολικού μαθήματος και κατ' επέκταση του σχολικού εγχειριδίου δεν είναι να κατευθύνουμε τους μικρούς μαθητές στην ειδική έρευνα. Σε άλλα σημεία τα σχολικά εγχειρίδια θέτουν ερωτήματα απλοϊκά προς επεξεργασία των πηγών, ενώ οι ίδιες οι πηγές προσφέρονται για καλύτερη αντιμετώπιση με καταλληλότερες ερωτήσεις από αυτές του σχολικού βιβλίου.

Τέτοιου είδους αδυναμίες που είχαμε εντοπίσει πριν ακόμα κυκλοφορήσουν στα σχολεία μας τα εν λόγω σχολικά εγχειρίδια προσπαθήσαμε να διορθώσουμε με τα τρία αντίστοιχα βιβλία που κυκλοφορήσαμε στις εκδόσεις ΖΗΤΗ, όπου παρουσιάζονται και σχολιάζονται πηγές ποικίλες, στα βιβλία και στα συνοδευτικά CD ή DVD-ROM. Ας δώσουμε κάποια παραδείγματα:

ΤΑΞΗ Α΄: Από τον **κυκλαδικό πολιτισμό** απουσιάζει μια αναφορά στα πολύ χαρακτηριστικά τηγανόσχημα αγγεία και στις πυξίδες, αλλά κυρίως στις τοιχογραφίες, οι οποίες θα μπορούσαν να συγκριθούν με τις μινωικές στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο. Στις σελίδες του **μινωικού πολιτισμού** εκτός από τα περίφημα ταυροκαθάψια άλλη τοιχογραφία δεν υπάρχει, ώστε να αποδειχθεί ότι (σελ. 27) «δείχνουν μια προτίμηση των Μινωιτών για την απεικόνιση της φύσης». Το μεγαλύτερο όμως ατόπημα στο εν λόγω κεφάλαιο αποτελεί η

αγνόηση του ιερού συμβόλου του διπλού πελέκεως, κυρίαρχου για το μινωικό κόσμο στοιχείου, το οποίο ούτε ως εικόνα παρέχεται ούτε καν αναφέρεται στην ενότητα και το ίδιο συμβαίνει και για το σύμβολο των διπλών κεράτων του ταύρου –αναφέρεται μόνο ο ίδιος ο ταύρος.

Στο αντίστοιχο βιβλίο μας για την Α' τάξη στο συνοδευτικό CD-ROM ο μαθητής μπορεί να γνωρίσει εποπτικά τον πλούτο της κυκλαδικής τέχνης, να διαπιστώσει τις επιδράσεις της τέχνης αυτής από τη μινωική, η οποία παρουσιάζεται σε όλο το πλάτος και το μεγαλείο της με όλα τα γνωστά ιερά σύμβολα και με αποκάλυψη της φυσιολατρίας των μινωιτών.

ΤΑΞΗ Β', κεφ. ΠΕΜΠΤΟ, Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, ενότητα 4, Εικαστικές Τέχνες και Μουσική, σελ. 84:

***Ερώτηση 1:** Με βάση την αφήγηση του βιβλίου σου και αξιοποιώντας τις μέχρι τώρα γνώσεις σου από το μάθημα των Εικαστικών προσπάθησε να προσδιορίσεις τον τύπο των εκκλησιών που εικονίζονται στην ενότητα αυτή.*

Απορεί κανείς, αφού διαβάσει την αφήγηση του βιβλίου στη σχετική ενότητα, τι γνώσεις προσφέρει στον αναγνώστη, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στα ζητούμενα; Δεν περιγράφει με λόγο ούτε δείχνει με κάποιο σχεδιάγραμμα τους αρχιτεκτονικούς τύπους των ναών. Πώς ο μαθητής θα κατανοήσει την (τρουλαία) βασιλική ή το «σταυροειδή με τρούλο που είχε τη μορφή ενός σταυρού εγγεγραμμένου σε τετράγωνο»; Χωρίς σχεδιάγραμμα δεν είναι κατανοητές οι έννοιες. Και ακόμα «παραλλαγές αυτού είναι αγιορείτικος τύπος με τρεις κόγχες...». Τι σημαίνουν οι κόγχες; Το βιβλίο δεν διευκρινίζει, δεν εξηγεί. Οι ναοί που εικονίζονται στο βιβλίο είναι μόνο δύο και το βιβλίο του καθηγητή γράφει: «Το καθολικό της Μονής Μεγίστης Λαύρας: αγιορείτικος τύπος, ναός τρίκογχος σταυροειδής με τρούλο. Οι τρεις από τις τέσσερις κεραιές του σταυρού καταλήγουν σε κόγχες: η ανατολική, η βόρεια και η νότια». (Εισάγεται και άλλος όρος εδώ: κεραιές του σταυρού!). Πώς διαπιστώνονται αυτά από τη φωτογραφία;

Αναφέρει το βιβλίο του καθηγητή, σελ. 98: «Ο Όσιος Λουκάς: οκταγωνικός τύπος, ο τρούλος στηρίζεται σε οκτάγωνο».

Από τη φωτογραφία διαπιστώνεται το οκτάγωνο; Νομίζουμε πως όχι. Τουλάχιστο είναι δυσδιάκριτο για τον αμήτο και χωρίς σχέδια αρχιτεκτονικής, ως υποδείγματα, μαθητή, αλλά και εκπαιδευτικό.

Το καθολικό της μονής Μεγίστης Λαύρας, 10ος αι., Άγιον Όρος, αριστερά, και δεξιά ο Όσιος Λουκάς Βοιωτίας, 11ος αι.

Στο αντίστοιχο βιβλίο μας στο συνοδευτικό CD-ROM ο μαθητής μπορεί με εποπτικό τρόπο, με φωτογραφίες, απλουστευμένα αρχιτεκτονικά σχέδια κατόψεων να κατανοήσει τους ρυθμούς της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής αλλά και τους κανόνες της αιογράφησης. Τα βασικότερα σημεία του αντικειμένου αυτού θα σημειώσει σε κατάλληλο φύλλο εργασίας που προτείνεται προς χρήση, χωρίς να είναι δεσμευτικό, αφού ο εκπαιδευτικός μπορεί να σχεδιάσει το φύλλο εργασίας με άλλο τρόπο προσφορότερο για τις δυνατότητες των μαθητών του.

Κάθε βιβλίο από τα τρία «ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ-Ασκήσεις και θέματα Ανακεφαλαιωτικών εξετάσεων με αξιοποίηση ιστορικών πηγών-Σχέδια Μαθημάτων με χρήση Η/Υ-διαδικτύου» σε συνοδευτικό CD-ROM για τις Α' και Β' τάξεις, DVD-ROM για την Γ' τάξη, προσφέρουν όλο το εποπτικό υλικό που έχουμε δημιουργήσει και δημοσιεύσει στο διαδίκτυο οργανωμένο σε ιστοσελίδες ή παρουσιάσεις (power point) συνοδευόμενες από Φύλλα εργασίας με ποικίλων τύπων ερωτήσεις ή υποδείξεις δραστηριοτήτων. Για όλες τις ερωτήσεις διατίθενται ενδεικτικές απαντήσεις, πολλές φορές με εκτενή σχόλια και παραπομπές σε άλλες πηγές. Τα μαθήματα ιστορίας της τέχνης (ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική) έχουν ιδιαίτερα εμπλουτισμένο εποπτικό υλικό για κάθε ιστορική περίοδο και καλλιτεχνικό ρυθμό ή τεχνοτροπία δημιουργώντας θα λέγαμε ένα εικονικό μουσείο με πληροφορίες και επεξηγήσεις. Οι αναλύσεις των έργων τέχνης στις σελίδες του βιβλίου είναι αρκετά εκτενείς πολλές φορές, παρέχοντας έτσι στον εκπαιδευτικό ένα καλό εφόδιο για την

προετοιμασία του μαθήματός του. Τα μαθήματα της ιστορίας που αφορούν στην τέχνη πρέπει να παραδεχτούμε πως δυσκολεύουν τους περισσότερους συναδέλφους, ώστε με τη δικαιολογία της έλλειψης σχετικών γνώσεων ή αρκούνται στις ελάχιστες πληροφορίες των σχολικών εγχειριδίων ή προσπερνούν τις ενότητες αυτές με την πρόφαση ότι τα ζητήματα τέχνης μπορούν να διδαχθούν στα πλαίσια του μαθήματος των καλλιτεχνικών, αν και άλλη είναι η λειτουργικότητα και ο σκοπός του σχετικού μαθήματος.

Ιδιαίτερη σημασία δώσαμε στις εργασίες που προτείνονται για τους μαθητές μας. Αναπτύξαμε ως υπόδειγμα κάποιες στα βιβλία, αλλά παράλληλα και στα CD-ROM, όπου το εικονιστικό υλικό είναι πολύ πλουσιότερο από το υλικό που εκτυπώθηκε στις σελίδες των βιβλίων. Έτσι αφενός ο μαθητής μπορεί να επιλέξει να επεξεργαστεί άλλες εικόνες/φωτογραφίες ακολουθώντας τον τρόπο των υποδειγμάτων, αφετέρου ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει όποιες θέλει, είτε για να δημιουργήσει μια δική του παρουσίαση με τα δικά του σχόλια είτε για να τις προτείνει στους μαθητές του προς επεξεργασία.

Στο βιβλίο για τη Γ' τάξη υπάρχει ανάγνωση ιστορικής-πολιτικής γελοιογραφίας, πλήθος ιστορικών εικόνων και κειμένων, ενώ στο DVD-ROM και αποσπάσματα ηχητικών και κινηματογραφικών ντοκουμέντων, βίντεο παρουσίασης έργων τέχνης και μονταρισμένες-σχολιασμένες σκηνές από κινηματογραφικές ταινίες ιστορικού –πολιτικού περιεχομένου, στις οποίες συνήθως παραπέμπει το σχολικό εγχειρίδιο. Μαθήματα που θα στηριχθούν σε τέτοιο υλικό καλό είναι να συνδέονται και με μια δραστηριότητα από την πλευρά των μαθητών, μια εργασία που θα τους ανατεθεί με βάση το παρουσιαζόμενο υλικό και αυτό να έχει ανακοινωθεί από τον καθηγητή στην αρχή της διδακτικής ώρας. Η εργασία αυτή μπορεί να έχει διατυπωθεί με ερωτήματα και υποδείξεις σε ένα «Φύλλο εργασίας» και να έχει διανεμηθεί στους μαθητές πριν από την παρουσίαση. Οι μαθητές μπορούν να εργάζονται κατά τη διάρκεια παρουσίασης του διδακτικού υλικού ή μετά την παρουσίασή του, κατά την κρίση του διδάσκοντος.

Το υλικό που περιλαμβάνει το βιβλίο για τη Γ' τάξη θα μπορούσε ίσως να χρησιμοποιηθεί ακόμα για επένδυση των σχολικών εορτών-εθνικής επετείου της 28ης Οκτωβρίου, εορτασμού της εθνικής αντίστασης, επετείου του Πολυτεχνείου.

Με τη σειρά αυτή βοηθημάτων εισερχόμαστε δυναμικά στη νέα εποχή που

απαιτεί το βιβλίο να συνδυάζεται με τις νέες τεχνολογίες, έχοντας υπόψη μας πως οι νέες τεχνολογίες χρειάζονται πάντα την υποστήριξη του εντύπου βιβλίου ως δύο απαραίτητοι παράγοντες της γνώσης και σε καμία περίπτωση δεν υποστηρίζουμε ότι ο ένας παράγοντας αναιρεί τον άλλο.

Βιβλιογραφία

- Κόκκινος, Γ. στο Sebba, J. (2000), **Ιστορία για Όλους, Διδακτικές Προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο**, Αθήνα, Μεταίχιμο.
- Ουρανίας Καλούρη & Ιωάννη Αντωνόπουλου, **Οι αντιδράσεις των μαθητών της Γ' Γυμνασίου απέναντι στην εικαστική απεικόνιση της ιστορίας. Μηχανισμοί προσέγγισης και κατανόησης του παρελθόντος μέσα από τα έργα τέχνης στο αντίστοιχο μάθημα.**
- Μιχάλης Θ. Κουτσός, **Διδακτική ιστορικών πηγών των σχολικών εγχειριδίων, Παραδείγματα αξιοποίησης των ιστορικών πηγών στη διδασκαλία και στην αξιολόγηση**, Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2004.
- Φώτος Λαμπρινός, **Ισχύς μου η αγάπη του φακού. Τα κινηματογραφικά επίκαιρα ως τεκμήρια της Ιστορίας (1895-1940)**, Καστανιώτης, Αθήνα 2004.
- Χριστίνα Κουλούρη, **Σκηνοθετώντας τη στιγμή, Όταν τα Επίκαιρα έγραφαν την επί της οθόνης Ιστορία**, εφημερ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 3-4-2005.
- www.pee.gr/e27_11_03/sin.../kaloyri_antonopoylos.htm
- <http://www.netschoolbook.gr/history.html>

επιστήμης 1976

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ**

Σόλωνος 77, 106-70, Αθήνα
Τηλ: 210-3636007
neapaideia@yahoo.gr
www.neapaideia-glossa.gr

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΖΗΤΗ**

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310-203.720 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝΩΣΗ ΕΚΔΟΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ:
Στοά του Βιβλίου (Πεσμαζόγλου 5) - 105 64 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.-Fax: 210-3211.097

ΑΠΟΘΗΚΗ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΩΛΗΣΗ ΧΟΝΔΡΙΚΗ:

Ασκληπιού 60 - Εξάρχεια, 114 71, Αθήνα
Τηλ.-Fax: 210-3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr